

**Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı);
Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii****Selahattin DÖĞÜŞ¹**

Özet: Bu makalede İslam öncesi Türk tarihinden Anadolu'ya kadının siyasi ve sosyal nüfuzu ele alınacaktır. Orta Asya'da sosyal ve siyasal hayatın içinde olan kadın, İslamiyet'ten sonra da aynı mevkiiini sürdürmüştür. Orhun Kitabelerinde hatunun adı hakandan hemen sonra gelmektedir. Oğuznâmelerde ve özellikle Dede Korkut Kitabı'nda Alplar teşkilatı içinde kadın alpların önemli faaliyetleri anlatılmaktadır. İlk Müslüman Türk devletlerinde, hanedan mensubu olsun olmasın, Hatunların özel askeri birlikleri vardı. Anadolu'da Moğol istilası zamanında kadınların şehir savunmasında buldukları anlaşılmaktadır. Ortaçağlardaki kadın savaşçılar Amazonlarla karşılaştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde uçlarda, diğer askeri ve sosyal organizasyonlar gibi, Bacıyân-ı Rum da çok önemli sosyal ve askeri faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti kurumlaşmasını tamamladıktan sonra Bacıyân-ı Rum Teşkilatı dini ve tasavvufi yöndeki faaliyetlerini tekkelerde sürdürmüştür.

Anahtar kelimeler: Hatun, Alp, kadın savaşçılar, Bacıyân-ı Rum, Anadolu Bacıları Teşkilatı.

**From Women Alps To Bacıyan-i Rum (Anatolian Bacis
Organization); Women's Political And Social State In Turkish
Society**

Abstract: In this paper will be examined women's social and political state in Central Asia and Anatolia from pre-Islamic period to Islamic period. In Pre-Islamic Turkish history women who had been in social and political life continued to have their political and social state in Islamic period. The name of the Khatun in the Orkhon Inscription just comes after from Kagan. Oğuznames and especially in the book of Dede Korkut Alps discusses the important activities of the Organization in the women's Alps. In the first Muslim Turkish State of the dynasty or not, ladies had special military troops. At the time of the Mongol invasion of Anatolia women disciples had in defence of the city. Women warriors in medieval ages were compared with Amazons. Establishment of Ottoman State period border lengths, like other military and social organizations, Bacıyân-ı-Rum (Anatolian Sisters) is a very important

¹ Doç.Dr., KSÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, dogusselahattin@yahoo.com

social and military activities had been found. After completing the Ottoman State instituted Bacıyân-ı Rum Corps continued religious and mystical activities in the dervish lodge.

Key words: Khatun, Alp, women warriors, Bacıyan-ı Rum, Anatolian Bacis Organization

GİRİŞ

Eski Türk devletlerinin feodal yapısı ve hukuk sisteminde Türk kadını, siyasi ve sosyal hayatta önemli bir mevkie sahiptir. Devleti oluşturan en temel kurumun aile, aileyi bir arada tutan esas unsurun ise kadın olduğu düşüncesi Türkler tarafından her zaman esas kabul edilmiştir. Türklerde kadının önemli mevkiine dair tarihi kaynaklarda ve etnografik eserlerde bol malzeme bulunmaktadır. Eski Türk toplumlarında Kağan (Hakan) ve Kağatun'un (Katun-Hatun) müşterek bir şekilde il'i idare ederlerdi. Orhun kitabeleri, Türk toplumunun sosyo-kültürel ve siyasi alanlarda olduğu gibi kadının nüfuzu hakkında da bilgiler sunmaktadır. Bilge Kağan kitabesinde: "*Türk Tanrısı, Türk milleti yok olmasın diye, babam İl-teriş Kağan ile anam İl-Bilge Hatun'u gönderdi*" (Turan, 2003: 311; Ergin, 2013: 69) ibaresi önemlidir. Üstelik Bilge Kağan: "*sizler anam hatun, büyük annelerim ablalarım, hala ve teyzelerim, prenseslerim...*" hitabıyla söze başlamaktadır. En eski Türk inancına göre "han ile hatun" gök ile yerin evlatlarıdır (Ergin, 2013: 69; Turan, 1980: 204). Türk sosyal hayatında kadının mevkiini idealize eden Dede Korkut Kitabı'nda kadın, *evün dayağı* (direği)'dir (Ergin, 2004:18).

Sosyo-iktisadi ve kültürel hayatı hayvancılık, avcılık ve akıncılığa dayanan Müslümanlık öncesi Türk toplumunda kahramanlık ve cengâverlik geleneğinin önemli bir değeri vardır. Oğuzlar arasında çok yaygın olan Alp kelimesi, kahraman, yiğit, cesur, güç anlamlarına gelmekte, bir isim olarak hâlâ kullanılmaktadır. Kadın örneklerinin de bulunduğu Alp, bir sıfat ya da unvan ve kabile teşkilatı içindeki bir asker zümresine verilen asalet adı olarak geçer (Köprülü, 1993: 379). Cihat ve gaza kavramlarını bünyesinde bulunduran Müslümanlığın Türkler arasında yerleşmesinden sonra da yiğitlik ve savaşçılık geleneği yüzyıllarca canlı bir biçimde sürdürülmüştür. Başta halk edebiyatı ürünlerinde olmak üzere edebi eserlerimizin pek çoğunda hikâye ve destanlarında, atasözlerinde, toplumsal ahlak ilkelerini yansıtan eserlerin hemen hepsinde bunu görebiliyoruz. İslam'ın kabulünden sonraki dönemlerde de Türkler her zaman güçlü devletlerle komşu olmuş ve alp olmadığı takdirde kolaylıkla yok edilebilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Kısacası alplık geleneği, Türk toplumlarının hayat şartlarının bir gereğidir. Bir nevi imtiyazlı

sınıf olan Alp teşkilatına girebilmek için yiğitliğe dayalı ferdi bir meziyet gösterilmesi en önemli şarttı (Köprülü, 1993: 382).

Divan-ı Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi eserlerde efsanevi Türk hükümdarı Alp er-Tunga'dan bahsedilmekte, Türk hanedanları soylarını hep bu efsanevi Türk kahramanına dayandırmaktadır. Eski Türklerde kahramanların meşhur atlarına da alp unvanı verildiği gibi (msl. Orhun kitabelerinde Kül Tegin'in bindiği at, Alp-Şalcı adını taşır), Dede Korkut vs. Oğuznamelerde kadın alpların faaliyetlerinden genişçe söz edilmektedir.

Türk hukuk ve toplum hayatında kadınların önemli mevkii, devlet işlerinde de görülür. Eski Türk devlet teşkilatına göre nasıl ki erkekler kağanlığa atanırken bir merasimle bu sanı alıyorlarsa, kadınlar da "hatunluk" makamına yükselirken, bir teşrifat uygulanıyor ve "İl Bilge Hatun" unvanına sahip oluyorlardı. Gök Türkçe belgelerde buna dair örnekleri görmek mümkündür. Orhun kitabelerinde Hatun'un adı Kağandan sonra zikredilir. Yine Uygur beyi Moyun Çor, kardeşi Tay Bilge Tutuk ile yaptığı mücadeleyi kazanıp, kendisi kağan seçilince, hatununa da; "İl Bilge Katun" unvanı verildi. Uygur çağı kitabelerinde bu hususta devlet meclisinin onları; "*Tengride Bolmuş İl Etmış Bilge Kagan*" ve "*İl Bilge Katun atadığı*" söylenmektedir (Gömeç 2000: 109).

Abbasilerin Şam valisi Alp Tegin'den ilk Müslüman Türk devletleri, Gazneliler, Karahanlılar ve Selçuklular'da komutan ve devlet adamları alp sanını kullanırdı. Türk toplumunda kadının özgürlüğü, İran ve Arap toplumları için söz konusu değildir¹. Nitekim İranlı Selçuklu veziri Nizamülmülk, devlet işlerinde kadınlara yer verilmemesi gerektiğini savunur (Nizamülmülk, 1999: 132). İlk Osmanlı hükümdarlarının Abdurrahman Gazi, Gazi Mihal gibi gazi unvanlı silah arkadaşları yanında Turgut Alp, Gündüz Alp vb. birçok alp unvanlı savaşçı yoldaşlarına tesadüf etmek mümkündür (İnalçık, 2002: 78). F. Köprülü, Aşıkpaşazâde'nin Anadolu'da önemli faaliyetlerini anlattığı gazilerin, Müslüman alplardan başka bir şey olmadığını söyler. Anadolu Uçlarında Türkmen cengâverlerinin, gazi unvanı kullanan şehir Türklerinden farklı olarak alp unvanı kullandığını öne sürmüştür (Köprülü, 1999: 88). Türkmen

¹ Türklerde kadın, İslamî dönemde de İran ve Arap toplumlarından farklı olarak çok serbest hareket edebilmesi ve devlet işlerine doğrudan müdahil olmasıyla tartışma konusu olmuştur. İstemi Kağan kızını Sasani kralı II. Hüsrev'e (Anuşirvan) verdiği zaman Sasani sarayı farklı bir prensesle karşılaştığını anlar. İran tarih yazıcılığına göre bu inek çobanının kızı, sarayda yaşayan, yatağını ve yerini kendinden daha gösterişli olanlarla rahatlıkla bırakan öteki eşler gibi olmaz. Belli bir otorite kurar. Hüsrev'le ülkeyi yönetir ve Hüsrev'e miras bırakır: IV. Hürmüz, Türkzade adıyla anılır (Roux, 2006: 135).

aşiretlerine dayanarak ordusunu teşkil eden Safevi İmparatoru Şah İsmail'in kendisini siyasi ve askeri bir şef değil sufi bir mürşit telakki ettiğinden askerlerini alplar değil, gaziler veya sofiler diye zikretmektedir. Fakat bu iki yüzyıllık uzun bir dini tekâmülün neticesidir. Anadolu'da alpın evrim geçirerek sofiyane bir renkle alp-eren ve gaziye dönüşmesi gibi Alplık teşkilatı da, Ortaçağ Anadolu'sunda çok önemli bir teşkilat olan *Gaziyân-ı Rum'a* (Anadolu Gaziler Teşkilatı) dönüşmüştür¹.

Anadolu'nun Bizans sınırlarında yaşadıklarından dolayı tasavvuf cilasıyla örtülmüş gaza Müslümanlığı, F. Köprülü'nün *Alplar devri* dediği dönemin başlıca hayat biçimi olmuştur. Yazıcızâde Ali de Selçuknâme'sinde 13. yy. Anadolu'sunu anlatırken, giyim kuşamlarından, at ve silahların özelliklerinden bahsettiği Alpları, farklı bir sosyal zümre olarak anar. Orta Asya'nın kahramanlık geleneklerine bağlı olan Alplar, at sırtında iken okla bir atımla bir kuşu vurabilmek gibi kabiliyetleri olan savaşçılar zümresi olup, Ortaçağ Anadolu'sunda da önemini koruduğunu görmekteyiz.

1330 yılında Gârib-nâme'sini yazan Âşık Paşa, eserinde bu dönem Anadolu'sunda geçerli olan değerler sistemini ışık tutarken, Alp'ı örnek insan tipi olarak gösterir (Mengi, 1985: 481-496). Yazıldığı dönemde Anadolu'da çok gelişmiş bir tasavvuf hayatının yaşandığı anlaşılan eserde alplık, din ve dünya alplığı olmak üzere ikiye ayrılır. Kahramanlık olgusunu mistik bir eylem olarak niteleyen Âşık Paşa, Anadolu'da Alp ve Alp-eren'ler hakkında geniş bilgiler verir. Ona göre alp ya da alp-eren olabilmek için dokuz nesne ve niteliğe sahip olunmak gerektir; sağlam yürek, güçlü pazu, gayret, iyi bir at, özel bir giyecek, ok-yay, kılıç, süngü ve iyi bir yoldaş (Âşık Paşa, 2000: II/2, 551)². İlk Alp tipinden ikincisine geçişte (alp-eren) insanın dıştan içe dönüşü Âşık Paşa'nın bu eserinde beyitlerle anlatılmıştır. Asıl cihadın insanın nefsiyle yapmış olduğu savaş olduğunu dile getiren müellif, alp-erende bulunması gereken nitelikleri sırasıyla velayet, riyazet, kifayet, aşk, tevekkül şeriat, ilim, himmet ve doğru arkadaş olarak sıralarken, alperenliğin mistik yönüne vurgu yapmaktadır (Âşık Paşa, 2000: II/2, 565-567). Anadolu'da kahramanlık mistik bir değer olarak müessesleşmiş olmaktadır. Zira Âşık Paşa'da alp, İslami gaza terimi ile kaynaşmış, gazi lakabı alp ile birlikte *alp gazi* şeklinde de kullanılmıştır. Evliya Çelebi, Tokat'ta 17.yy.da Danişmendliler devrinden kalma bir alp gazi tekkesinden bahsetmektedir (Köprülü, 1993: 384; Köprülü, 1989: 525).

¹ Babailer soyundan gelen Âşık Paşa Garib-nâme'sinde Alplardan bahsederken torunu Aşıkpaşazâde, yaklaşık iki yüzyıl sonra kaleme aldığı eseri *Tevârih-i Al-i Osman*'da alplarla birlikte Gaziyân-ı Rum'dan bahsetmektedir (A.g.e., 1332: 6).

² *Ana elbette tokuz nesne gerek Alp eren oldur ki anun yüreği*
Evveli şol kim ola muhkem yürek Ola cümle leşkerün ol direği

TÜRK TARİHİNDE KADIN'IN MEVKİİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarihin her döneminde Türk kadınları, sosyal hayattaki yeri gibi siyasi hayattaki yeriyle de ön planda olmuştur. İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdar eşinin resmi unvanı olarak kullanılan hatun, protokolde önemli bir mevkie sahipti. Hun İmparatorluğu dönemi ve devamı niteliğindeki Türk devletlerinin kuruluş dönemlerinde kağan, törenle unvanını alırken eşi de “katun” (hâton) unvanını almıştır. Özellikle Akhunlar döneminde, tanhu ve “yen-shih” (Hun dilinde İmparatoriçe) terimlerinin yerini tamamen “Kağan” ve “Katun” terimleri almış görünmektedir (Kafesoğlu, 2010: 259). Hun hükümdarı Mete'nin eşi siyasete yön verdiği gibi, İmparatorluk adına Çin ile ilk barış antlaşmasını da Mete'nin hatunu imzalamıştır. 585 ve 726 yıllarında Çin elçilerinin kabulünde Gök-Türk Hâtonları hazır bulunmuşlardı (Kafesoğlu, 2010: 259). Eski Türk siyasi hayatında Hatunlar arasında devlet yönetimine yön veren, devlet reisliği ve yardımcılığı yapan birçok örnek bulunmaktadır.

Uygurların boylar topluluğu halinde yaşadıkları dönemde başbuğ, savaşlarla meşgul olduğu zaman anası Uluğ Hatun ihtilaflara ve davalara bakıyor, kanunlara tecavüz edenleri şiddetle cezalandırıyordu (Turan, 1980: 204). Türklerin girdikleri çeşitli kültür çevrelerinin tesiriyle erkek hükümdar unvanlarında olduğu gibi kadınlar için de zamanla terken, sultan, bilge, begüm vb. şeklindeki sanları görmekteyiz. Hatun (katun) tarih boyunca Türklerle temas etmiş Asya ve Avrupa milletlerinin dillerine Türk hükümdarının karısı, Türk kadını, saygın kadın, yönetici kadın anlamlarıyla geçmiştir.

Türk-Moğol kabileleri ve Hitaylarda kadınlar, ekonomik, siyasal, dinsel ve askeri hayatta etkin rol oynamışlar; hatta savaşlarda orduları da yönetmişlerdir. Hükümdar hatunlarının ve bazen analarının protokolde mevki sahibi bulunduğu, hatunların büyük gelirleri olduğu bilinmektedir. Hitaylardan Tö-kuang'ın annesi, Orta Asya'da en ünlü kadın yöneticilerdendi (Roux, 2006: 258). Karahitaylarda imparatoriçelerin varlığı bilinmektedir. Türk kadınının bir başka özelliği şüphesiz idarecilik vasfıdır. Sabar (Sibir)'ların kağanı Balak Han ölünce yerine eşi Boarik Hatun geçmiştir. Boarik hatun yüz bin kişilik Sabar ordusunu yönetmekte ve Bizans imparatoru I. Jüstinyanus'u dize getirdiği bilinmektedir (Kafesoğlu, 2007: 269-270). Nitekim eski Türk toplumlarında amma velayeti, hakan ile hatunun her ikisinde ortak tecelli eder. İbn Batûta, İlhanlı hükümdarı Ebû Saîd Bahadır Han'ın kendisi üzerinde etkili olan hanımı Bağdat Hatun ile evlenmesinden bahsederken, “*Türkler ve Tatarlarda arasında kadınların büyük bir rolü vardır. Türk ve Tatar sultanları bir ferman çıkardıklarında, onun üzerine hakan ve hatunların emriyle ibaresini yazarlar*” demektedir (İbn Batuta, trsz: 168). İlhanlılarda hükümdar ailesinden olan

hatunlar yeni ilhanın seçiminde oy sahibiydiler. Culus merasimi esnasında hatunlar hükümdarın sağında otururlar, toy ve şöenlere katılırlardı. Hatunların kendi idarelerine ayrılmış *incü* denilen geliri yüksek dirlikleri vardı. Hülagu Han, Anadolu Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykavus'u Baş Hatun'unun aracılığıyla affetmiştir (Özcan, 1997: 500). Ayrıca elçi kabulleri, şöenler, ibadetler ve kurultaylarda hatun, hakan ile birlikte bulunurdu. Bir emirname yazıldığı zaman *hakan emrediyor ki* ibaresi ile başlarsa ona boyun eğilmezdi. Bir emrin kabul edilmesi için mutlaka *hakan ve hatun emrediyor ki* sözü ile başlaması lazımdı (Gökalp, 2004: 165; İnan, 1999: 279).

Türkler Müslüman olduktan sonra da hatunlar, Karahanlı, Selçuklu, Harzemşahlarda, Atabegler, Türkiye Selçukluları ve nihayet Osmanlılarda da önemli mevkiini muhafaza ediyordu. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, eşi Altuncan Hatun'un sözünü dinler, devlet işlerinde onunla müşavere ederdi. Harzemşah sarayından gelen dul bir Hatun olan Altuncan, bilgi ve kabiliyetleriyle Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyin dikkatini çekmiş ve onunla evlenmiştir. Altuncan Hatun gerektiğinde ata binen, kılıç kuşanan, askere komuta edecek kadar kahraman birisi idi. Sarayda olsun veya taşrada otursun hatunun emrinde küçük çapta idari ve askeri bir teşkilatı, özel bir maiyeti ve hazinesi bulunurdu. Hatta Abul Farac, saltanatın bütün işlerini bu Hatun'un gördüğünü bildirir (Abu'l-Farac, 1987: 315). Tuğrul Bey'in Bağdad'ta olmasını fırsat bilen üvey kardeşi İbrahim Yinal'in isyan etmesi üzerine harekete geçmiş öz oğlu dâhil, durumu şüpheli bazı devlet adamlarını tevkif etmiş ve emrine aldığı ordusu ile hareket ederek Tuğrul Beyi güç durumdan kurtarmıştır (Turan, 1980: 206). Hatta Tuğrul Beyin esir düştüğüne dair haberler üzerine Halife ve Selçuklu vezirleri Tuğrul Beyin yerine Altuncan'ın oğlunu tahta geçirmeyi teklif ettiklerinde buna şiddetle karşı koymuştur. Altuncan Hatun'un son nefesini verirken, Tuğrul Beye halifenin kızıyla evlenmesi hususundaki vasiyeti vardır (Cevzi, 1976: 75; Köymen, 1976: 69-71; Köymen, 1977: 45; Sümer, 1954: 192). Altuncan Hatun'un 1060 yılında vefat etmesiyle Tuğrul Bey, bu kahraman ve fedakâr Türk kadınıni kaybetmekten o kadar üzölmüştür ki, cesedini tahnit ettirerek bir tabuta koydurmuş ve devletin başkenti Rey'de getirterek orada defnettirmiştir (Kitapçı, 1994: 18). Alpaslan'ın kız kardeşi Gevher Hatun da kocası İl-başan'ı kurtarmak için Yabgulu Türkmenlerini etrafında toplayarak Melikşah'a karşı mücadeleye girişmişti (Turan, 1980: 206).

En eski Türk kadın unvanlarından olan baş kadın yöneticisi anlamında kullanılan "il bilge" terimi zamanla yerini, "terken" unvanına bırakmıştır (Gömeç, 2010: 110). Hakanın hükümette ortağı olan hatuna Türkan/Terken unvanı verilirdi (Gökalp, 2004: 165). Özellikle Karahanlılar, Harzemşahlar ve Selçuklularda Terken unvanını taşıyan hükümdar eşleri, sadece hükümdara ve

siyasi hadiselerle etki etmekte kalmıyor, bizzat yönetim ve siyaset içinde de önemli roller oynuyordu. Nitekim Terken'lerin kendilerine ait yurtluk (ikta) vilayetleri, divan teşkilatları, askerleri ve özel hazineleri vardı. Bu durumları ile hatunlar, feodal devlet bünyesinde ikta ve asker sahibi beyler gibi önemli mevkiler işgal ediyorlardı (Turan, 1980: 205). Hiç şüphesiz bunların başında Selçuklu sultanı Melikşah'ın eşi Terken Hatun gelir. Bir Karahanlı kızı olan Terken Hatun devlet işlerine doğrudan müdahale ediyor, eşine rağmen Nizamülmülk'ün yerine kendi veziri Tacülmülk'ü, geçirmek istiyor, bununla da kalmamış, halifeden doğan torununu da hilafet makamına getirmek istiyordu. 12 bin askeri bulunan Hatunun sadece Melikşah üzerinde değil, devlet adamları ve kumandanlar üzerinde de büyük nüfuzu vardı. Vezir Nizamülmülk karşısında mücadeleye girişen Hatun, sultan ile vezirin arasını açtıktan ve ikisinin de ölümüne sebep olduktan sonra beş yaşındaki oğlunu tahta çıkarmak ve meşru veliahd Berkyaruk'u düşürmek için ordusunu hazırlamıştı (Turan, 2003: 215; Turan, 1980: 206). Karahanlı (Alp er Tunga-Afrasyab) hanedanından bir prenses olması dolayısıyla hareket eden Terken Hatun, Selçuklu Sultanlarının diğer hatunları gibi geniş imtiyaza sahiplerdi ve *dünya melikesi* unvanı ile meşhur idiler.

Terken unvanlı nüfuz ve kudreti büyük sultan hanımlarından birisi de Harzemşah İl Arslan'ın karısı Terken Hatun'dur. İl Arslan'ın vefatıyla, kendi oğlu olan Sultan-şah'ı tahta oturtmak istemiş ancak bunu hayatıyla ödemiştir. Mensup olduğu Kanglı ulusuna ve askerlerine dayanan bu Türk hatunu, oğlu Harzemşah Sultanı Alaaddin Muhammed ile siyasi rekabete girişmiştir. Onun yedi kâtabinin bulunduğu, mührünün üzerinde "din ve dünyanın koruyucusu, Türklerin prensesi, bütün kadınların melikesi" yazıldığı söylenir (Turan, 2003: 264; Turan, 1980: 207; Köymen 1982: 71-74; Gömeç, 2010; 110).

Kadınların siyasi ve sosyal hayattaki bu önemli rolleri, Anadolu'da da sürmüştür. Türkiye Selçukluları ve Danişmendliler'de devlet yönetiminde önemli kadınlar vardı (Turan, 1980: 207). Osmanlı sarayında olduğu gibi sultanların yaşı küçük olduğu zaman idareyi anneleri ele almıştı. Anadolu Selçuklularında I. Kılıçaslan'ın hanımı Ayşe Hatun, II. Kılıçaslan'ın kızı Gevher Hatun ve II. G. Keyhüsrev'in hanımı Gürcü Hatun gibi nüfuzlu hatunlar vardı. İbn Batuta Anadolu, Kırım ve Çağatay ülkelerini dolaşırken hükümdarların hanımı tarafından da kabul edildiğini bu arada Alaaddin Eretna'nın hanımı Toga Hatun'la Orhan Beyin eşi Nilüfer'le İznik'te görüşüğünü belirtmektedir. Ünlü Seyyah, Bilan (Nilüfer) Hatun'un eşinin askerlerine hükmettiğinden bahseder. İbn Batuta, İznik'e vardığında Orhan Beyin eşi Nilüfer'in kendilerini karşıladığını, izzet ve ikramda bulunduğunu anlatır (İbn Batuta, trsz. : 226). Türkmen kadınlarının bu özgür yaşamları

Müslümanları olduğu kadar Avrupalıları da şaşırtmıştı. Keza Türkmen kadınlar Araplar gibi örtünmezlerdi ve erkeklerden gizlenmezlerdi. Cl. Cahen de o dönemde Anadolu'da bulunmuş bir seyyahın yaptığı alıntıda Türkmen kadınların kervanı durdurmaya bile gerek görmeden çocuk doğurduklarını söylemiş ve bu denli sağlıklı oluşlarına da hayret etmiştir (Cahen, 1994: 158).

İBN BATUTA VE İBN FADLAN SEYAHATNAMELERİNDE TÜRK KADINLARI

Faslı seyyah İbn Batuta, gezdiği Türk illerinde hatunların nüfuzlarından, bey ve sultanlardan gördükleri hürmetten sitayişle bahseder. O, Türkler arasında kadınların erkeklerden çok değer gördüğünü, Türk kadınlarının erkeklerden kaçmadıklarını, sosyal ve ekonomik hayatın içinde olduğunu görür. Altınordu Hükümdarı Muhammed Özbek Hanın sarayında misafir edilişi sırasında gördüğü manzarayı hayretle anlatır. Altınordu Hanlığının merkezi Saray şehri yakınlarında Beşdağ'da kurulan "ordu"da (otağ, karargâh) ağırlanmış sırasında hatunların ihtişamı ve gördükleri hürmet dikkat çekmektedir. Sultan (Han), Cuma günleri namazdan sonra altın kubbe'de değerli madenlerle süslü bir tahtta Büyük Hatunla birlikte otururken, sağında ve solunda Hatun unvanlı diğer eşleri muayyen bir protokol usulüne göre hazır bulunurdu. Cuma namazından sonra sergilenen merasim ve uygulanan kıymızlı ziyafet ritüelinde başta sultanın eşi olmak üzere diğer beylerin hatunları baş aktör olarak dikkat çekmektedir. Beylerin hatunlarını ayakta karşılayıp her birinin eşinin elinden tutarak oturması gereken yere kadar götürmesi, en son Sultanın hatununu (Taytuğlu Hatun) kapıda karşılayıp aynı ritüeli sergilemesi dikkat çeker. Taytuğlu Hatun, Melike ya da Büyük Hatun adıyla anılmakta, halkın da ona büyük hürmeti bulunmaktaydı. Ziyafetten sonra takdim edilen kadehten Sultan içtikten sonra Büyük Hatun içerdi. Arkasından da rütbe sırasına göre diğer hatunlara birer kadeh sunulur, karşılamalarından kıymızlı bir ziyafete kadar süren merasim, hatunlara sunulan hediye takdimiyle son bulurdu (İbn Batuta, trsz.: 247).

Bütün bu merasim ve ritüeller erkeklerin gözü önünde gerçekleşir. Bu beldelerdeki beylerin eş ve kızlarının dahi hatun unvanı taşımaları ve her birinin özel muhafız alayları bulundurmaları dikkat çeker. Sultan seyahate çıktığında yanında mutlaka hatununu bulurdu. Sağında veziri derecesinde "Ulu hatun" solunda ise hacibi mertebesinde "Küçük hatun" bulunurdu. Atlı araba ile giden Hatunların her birinin maiyetinde, bir kısmı atlı yüzlerce cariye, köle ve hizmetkârları bulunur, hepsinin önünde de yüzlerce süvari ve piyade yürürdü. Yayalar ellerinde değnekleri, bellerinde kılıçları olduğu halde süvarilerle

hizmetkârlar arasında giderler. Her hatunun gidiş ve dönüşünde bu tören düzenine uyulur Hatunun bindiği arabanın arkasında ve önünde yüzer araba gider. Bu arabaların ardından gelip öküzle çekilen üçyüz kadar arabada ise hazinesi ve diğer müstemilatı olur. Sultanın diğer eşi Bilon Hatun'un beş yüz kadar askeri gücü yanında, dörtyüze yakın araba, binek ve yük hayvanı olarak da ikibinin üzerinde at, öküz ve deve vardı. (İbn Batuta, trsz.: 246-248, 258).

İbn-i Fadlan, Volga boylarında Türkler arasında gezerken kadınların erkeklerle birlikte her türlü sosyal aktiviteye katıldığını, dini ve resmi şölenleri bizzat yönettiğini anlatır. Seyahatnamesinde “kadınlar, erkekler gibi muharebe ederler, çeviktirler, at üzerine sıçrayarak binerler, kolları kuvvetlidir” diyerek kadınların savaş kabiliyetini tespit eder. Seyahatname'sinde Müslüman olmadan önce çeşitli Türk kavimlerinde erkeklerin eşlerine hizmet ettiklerine dair anaerik döneme ait pasajlar bulunmaktadır (İbn Fadlan, 2010: 67, 77). Ok atıp atlı arabaları kullanan kadınlar, Çin kaynaklarına göre kocaları dama oynarken onlar futbol (çevgan oyunu) oynardı. Kadınlar, erkekler gibi davranır, kâfirler üzerine dörtnala at sürer, erkekleri öldürürlerdi. Bozkırların bu eski gelenekleri, Amazonlar efsanesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Roux, 2006: 270).

ANADOLU'DA KADIN SAVAŞÇILAR: AMAZONLAR

Ziya Gökalp'a göre eski Türklerde kadınlar, *Amazon* idiler. Erkekler kadar binicilik, silahşörlük ve kahramanlık hususunda ustadırlar (Gökalp, 2004: 166). Eski Yunan ve Roma tarihçileri, Anadolu'da yaşamış kadın savaşçılardan Amazon adıyla bahsederler ki bunlar Yunanlıları dehşete düşürmüştür. Firdevsi, Şehname'sinde kadın askerlerden söz eder. Semerkant'taki (Pencikent) kazılar ve duvar resimlerinde, Amazonların dövüşleri ve iki ağız keskin bir kılıç taşıyan kadın figürleri bulunmuştur (Roux, 2006: 39, 165). Amazonlar hakkında en net görüş, Orta Asya orijinli, Ural-Altay kökenli bir toplum olmalarıdır. Bu tarihsel gerçekliğe uygun önemli bir özellik de kurgan kültürü ve atlı kavimler medeniyetini temsil etmeleridir. Ünlü tarihçi Herodot, Amazonları, bir Asya kavmi olan ve Anadolu'da hüküm süren İskit kadın savaşçıları ile irtibatlandırır. Herodot, İskitlerin ülkesinde bulunan birçok Amazon hikâyesinden bahsetmektedir. Ona göre Amazon savaşçılarının olağanüstü maceralarının geçtiği esas bölge, Anadolu'nun Karadeniz sahilleriydi (Herodot, 1973: 110; Durmuş, 2008b: 39). Antikçağın meşhur coğrafyacısı Strabon da Amazonların bugün Samsun'un Terme ilçesi civarında yaşadıklarından bahsetmektedir

(Pullu, 2009: 56)¹. Herodot'un verdiği bilgiye göre Karadeniz sahillerindeki bu kadın savaşçılara İskitler, *erkek öldürenler* anlamında bir ad vermişlerdir.

Savaşçı kadınlar, erkeksiz kadınlar olarak efsanelere konu olan Amazonlar'ın Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Kimmer ve İskit kadın savaşçıları olduğu düşünülmektedir². Nitekim atlı kavim İskitli göçebe kadınlar asker olarak yetiştirilir, sık sık ava çıkar ve her savaşta erkekleriyle birlikte çarpışırldı. Töre gereği, savaşta üç düşman erkek öldürmedikçe evlenemezlerdi. Böylece bayanlar da erkekler gibi aynı mücadelenin içerisinde yer alıyorlardı (Herodot, 1973: 117; Durmuş, 2008b: 205). Hayat tarzları gereği bu genç kadınlar ata binip ok atmak, erkeklerle savaşmak, silah kullanma ustalığı, tıpkı erkekler gibi giyinip, onlarla birlikte veya erkekler olmadan ava gider ve savaşır. Erkekler baskına giderken topraklarını koruma görevi Amazon kadınlarının sorumluluğundaydı (Pullu, 2009: 59).

Terminolojik olarak Amazon kelimesi, *memesiz, tek memeli* olarak tanımlanmaktadır. Bu da at üzerinde rahat ok atabilmeleri için bir göğüslerini kesmeleri veya dağlayarak büyümelerine engel olmak istemelerinden kaynaklanmalıdır. Amazon kelimesinin Farsça, savaşçılar anlamına gelen *hamazan* kelimesinden türediği de söylenir. Roma tarihçileri, Sezar döneminde Amazonların Önasya'da yaptığı fetihleri anlatırken, Büyük İskender'in atıcılıkta ve binicilikte mükemmel olan Sakalı kadın savaşçılarla politik diyaloglarından söz ederler. Sakaların, bilinen en eski Türk boylarından birisi olduğu öne sürülmektedir. Bu boyun prenseslerinden birinin adı olan Tomris, günümüze kadar kullanılagelen bir Türk dişil adı olması dikkat çeker (Durmuş, 2008a: 46).

Amazonlarla ilgili bilgiler, arkeolojik kazılardan da anlaşılmaktadır. Karadeniz sahillerinde ve Kafkaslardaki arkeolojik buluntularda birçok Amazon mezarı bulunmuştur. İskitlere ait kadın mezarlarında yüzde yirmi beş oranında silahlar çıkmakta, en çok rastlanan ok ve yaylar erkeklere karşı nasıl bir üstünlük kurabildikleri hakkında ipuçları vermektedir (Durmuş, 2008a: 45). Aristo'nun da yerinde bir ifadesiyle bozkır insanları kadar savaşçı ve bu iş için eğitilmiş insanlar yoktur. Göçebe hayat süren ve bir bozkır kavmi olan İskit kızları da tıpkı Dede Korkut'ta geçen *Kadın Alpları* gibi ata binmekte, ok

¹ Samsun ve yöresinin tarihî ve kültürel değerlerinden kabul edilen Amazonlar adına her yıl *Terme*'de bir festival düzenlenmektedir.

² J.P. Roux, İskit ve Sakaların, Proto-Türk unsurlar olduğu konusundaki fikirleri hayalperestlik olarak görür. O, bu görüşünü, "göçebelerin gelenekleri birbirine benzer" düz mantığıyla kanıtlar! Amazon kadın savaşçıların bir efsaneden ziyade gerçekliğini kabul eden Roux, Herodot gibi Antikçağ yazarların hayatları hakkında bilgi verdikleri Amazonların, İskitlerdeki savaşçılık meziyet ve tekniklerinin Orta Asya'daki Türk savaşçıları andırıldığını söylemekten kendini alamaz (Roux, 2006: 50).

atmakta ve at üstünde kargı savurmaktaydılar. Ural-Altay kavimlerinden olan İskitlerin (Sakalar) adlarından dillerine, gelenek ve göreneklerden dini inançlarına kadar birçok yönden benzerlikler göstermesi açısından Türk oldukları öne sürülmektedir (Durmuş, 2008a: 19, 27; Durmuş, 2008b: 210). Göktürklerden Bizans sarayına gönderilen elçilik heyetinin elinde bir de İskit alfabesiyle yazılmış bir mektup bulunması dikkat çeker (Roux, 2006: 136). Bütün bu bilgiler Anadolu'nun İslam öncesi tarihinde cengâver kadın savaşçıların bulunduğunu göstermekle birlikte bu tip savaşçıların Orta Asya menşeli olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu'ya belki de ilk kez giren ve buradaki uluslara nam salan ilk Türkler, daha doğrusu Proto-Türk kadınlarıdır. Amazonların, araç gereç, silah, giysi, beslenme alışkanlıkları, sanat, yaşam tarzı ve ölü gömme adetleri bakımından Orta Asya Türk kültürleri ile yakın bağlantıları mevcuttur.

TÜRK DESTAN VE OĞUZNAMELERDE KADIN ALPLAR

Eski Türk toplumlarında aile en önemli sosyal birlik olduğundan, ailenin temelini (evin direği) teşkil eden kadın, Türk destanlarında ve Türk felsefesinde yüce bir mertebeye konmuştur. Türk devlet anlayışı ve siyasi hukuku milli töreye ve destana göre tayin edilmiş; Oğuzname ve milli töre mukaddes sayılmıştır. Kaşgarlı Mahmud'un Lügati'nde zikredilen, *ülkeden geçilir töreden geçilmez* sözü (Gökalp, 2004: 153), Türklerde, *her şey kalkar ama töre kalkmaz* atasözü haline gelmiştir. Nitekim Müslüman olduktan sonra da Türklerde kadın, siyasi ve sosyal hayatın içindedir. Kadının İslam öncesi Türk toplumunda etkin ve saygın bir varlık olmasının temelinde, yaratılış mitlerinde yansımalarını gördüğümüz zihin dünyasının yattığını söyleyebiliriz. Türk mitolojisinde kadın ilahi bir varlık konumuna gelmiştir. Mitolojik anlatımların tamamında bütün canlı varlıkların anası olarak bilinen ve üretici güce sahip "kutsal dişi" veya "mitik ana" algısı mevcuttur. Milli Türk mitolojisi kadını takdis ediyor. Hayatın içindeki bütün faaliyetlerde üstlendikleri büyük yetkilerle Türk destanlarına konu olmuştur. Kadınlar şamanlık yapabildiği gibi, erkek bir şaman bir kadın yerine doğum yaptırabilirdi. Oğuznamelerde ve eski Türk destanlarında kadın, kendisi ve toplumu için mücadele eden alp tipi kadın olarak, ata binen, savaşan alp tipi erkeğe uygun bir görünüm arz etmekle birlikte, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir vazifesi, bir eş, bir kız evlat ve kız kardeş olarak görülmüş, aile ve toplum hayatında her zaman erkekle yan yana ve eşit kabul edilmiştir. Kadının aile ve sosyal hayat içindeki yeri, zamanla farklı kültürel etkilerle değişikliklere uğramışsa da toplumsal öneminden bir şey kaybetmemiştir diyebiliriz.

Oğuz Kağan ve Arı-Haan destanı gibi İslam öncesi örneklerde, yarı mitik, yarı tarihî-menkıbevi bir özellik arz eden kadın, ilk insan sıfatıyla Tanrı katından indirilen kahramana eş olmak ve onun medenîleşmesine katkıda bulunabilmek için aktif bir rol almıştır. “Arı-Haan”daki bu işlevleri yerine getiren göksel eş Algın-Dangına’yı, Oğuz Kağan destanındaki göksel kadınlarla birlikte düşünmek ve buna göre yorumlamak gerekmektedir. Destanda ilk insan olan Arı-Haan’a eş olarak Algın-Dangına, Tanrı tarafından gökten indirilmiştir. Destana göre erkeğine sorumluluğunu anlatan kadın, aileden başlayarak bütün toplumsal organizasyon ve uygarlaşmanın merkezindedir (Aça, 2009: 69). Oğuz Kağan Destanının İslami versiyonu sayılan *Reşideddin Oğuznâmesi* de Dede Korkut Kitabı gibi, İslam ideolojisine göre yeniden kurgulanmıştır. Reşideddin Oğuzname’sinde kadınlar *kutlu* kişiler olarak gösterilir. Burada, gayet akıllı, bilgili ve işbilir bir hatun olan ve memleket işleri hakkında da hüküm veren Bayır/Burla Hatun’dan özellikle söz edilmektedir. Bayır/Banu Hatun, bütün bu özellikleriyle, eski Türk toplum hayatındaki han eşleriyle “Kitâb-ı Dede Korkut”un han ya da bey soyundan gelen *kutlu* hanımlarını temsil etmektedir (Aça, 2007: 76-93).

Reşideddin Oğuznâmesi’nde Oğuz’un evlendiği ve çocuklarının dünyaya gelmesini sağlayan kadın, semavi ve kutlu varlık halinde yer alabilmekte iken, Oğuz Kağan destanında kadınlar, tıpkı Oğuz’un kendisi gibi, Tanrı katından yeryüzüne indirilmişlerdir ve Oğuz’un kut alma sürecinin tamamlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Uygur harfli nüshada Gök Tanrı inancına sahip bir toplumun “alp”ı olan Oğuz Kağan, “Reşideddin Oğuznâmesi”nde İslam inancına sahip bir toplumun “alperen”ine dönüşmüş, en son olarak da yerini “Battalnâme” vasıtasıyla “gazi” tipine bırakmıştır (Aça, 2007: 82).

Tanrı katından yeryüzüne indirilen Oğuz’un eşleri de Tanrı katından indirilmiş kutlu kişilerdir. “Reşideddin Oğuznâmesi”nin Oğuz’u da seçilmişlik ve Tanrısal özelliklerine sahiptir. Kendisine “Tanrı’nın nurlu feyzi erişmiştir” (İslami dönemin nurlu feyzini, Tenrici Türklerin “kut” kavramıyla birlikte düşünmek gerek) ve kendisini diğer insanlardan üstün kılan özelliklerini de doğrudan Tanrı’ya borçludur. Hâliyle kadının da kutlu olması gerekmektedir. Tenrici Oğuz Kağan’ın eşlerinin kutlulukları bizzat Tanrı katından yeryüzüne indirilmiş olmalarıyla izah edilirken, böyle bir izahın artık Müslüman Oğuz’un eşleri için yapılması mümkün değildir. Kutluluk, ancak Müslüman olan Oğuz’un dinini kabul etmek ve ona itaat etmekle mümkün olacaktır. Müslüman Oğuz’un evlendiği ilk iki kadın, Oğuz’un dinini kabul etmeyerek “kut”tan mahrum kalırken, üçüncü ve en küçük kız Oğuz’un dinini kabul ederek kutlanmıştır. Oğuz’la evlenebilen kadın “kutlu” olmalıdır.

Oğuz Kağan'ın ilk karısı, karanlığı yararak, gökten inen mavi bir ışıktan, ikinci karısı ise kutsal bir ağaçtan doğmuş insanüstü varlıklardır: “Ay Kağan'ın gözleri parladı ve bir erkek çocuk dünyaya getirdi” sözleriyle Oğuz Kağan'ın annesinin Gök Tanrı ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Destanın ilerleyen kısımlarında, Oğuz'un evlilikleri anlatılırken onun bir ağaç kovuğunda bulunduğu ve gökten bir ışık huzmesi içinde indiği kabul edilen iki ayrı kadınla evlendiği anlatılır. Oğuz'un iki ayrı evlilik yapması, Türk düşüncesinde çeşitli iyelerle ilişkilidir ve tıpkı Oğuz'un kendi doğumunda bir Gök Tanrı ilişkisi kurulmaya çalışıldığı gibi, onun çocuklarının annelerinin de herhangi bir aile bağından uzak olmaları gerekli kabul edilmiştir. Bu uzaklaşma Türk düşüncesindeki “soy” ve “sop” terimlerinin anlamlarıyla değerlendirilmelidir. Burada soy Oğuz tarafından temsil edilirken, sop yani anne tarafı Oğuz'un evlendiği kadınlar tarafından temsil edilmektedir. Bu durum da Oğuz Kağan'dan itibaren Türk sosyal yapısında soy esaslı bir aile yapısının esas alınmaya başladığını göstermektedir.

Türk milli yaratılış efsanelerine göre Ülgün Ata Tanrı'ya, insanları ve dünyayı yaratması için ilham veren “Ak Ana” adlı kadındır (İnan, 1999: 274). Orhun anıtlarında geçen dişi Tanrı *Umay Ana*, Manas destanında da geçmektedir (İnan, 1999: 397-99). Yakutlarda “Ak Oğlan” ağacın içinden çıkan nurlu bir kadın tarafından emzirilmiştir. Kırgızların meşhur Er Tabıldı Destanı'ndaki kadın karakterlerinin ise oluşturdukları kadın tiplerini, ideal eş ve anne tipi, ideal sevgili tipi ve “yardımcı tipi” olarak üç tip üzerinden incelemiştir. Bu eserde Er Tabıldı'nın annesi ve Ermankan'ın eşi olarak adı geçen Agaca'nın eşi ile birlikte savaşa katıldığı ve çocuklarının da koruyuculuğunu yaptığı anlatılır. Er Tabıldı'nın eşi Çaçıkey'de, onun yokluğunda yerine geçer, obaya sahip çıkar ve gerektiğinde düşmana karşı savaşabilen alp kadın tipine örnek teşkil eder (Saçkesen, 2007: 490-495). Özellikle Altay yöresi destanlarında kadınlar son derece aktiftirler. Kırgızların Cangıl Mırza, Uygurların Nözügüm, Başkurtların Zaya Tülek, Hakasların Altın Arığ kahraman kadın tiplerinden birkaçını oluştururlar (İnan, 1999: 276).

Türk Dünyası destanlarında gördüğümüz tipler, alp karakteri taşımaktadır. Destanlarda ağırlık erkek kahramanlar etrafında toplanmakla beraber, kadın kahramanların da eşdeğer olduğu görülür. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Er Tabıldı destanındaki ideal kadın tipleri ile Dede Korkut, Oğuz Kağan, Arı-Haan, Manas, Alpamış ve Maaday Kara vb. Oğuz-Kazak-Kırgız gibi Türk destan dairesinde yer alan pek çok destan metinlerinde gördüğümüz kadın tipleriyle paralellik arz etmektedir. Hemen hemen hepsinde kadın bir ilahe, bir hamidir. Kazaklarda kadına verilen değer şu atasözleriyle anlatılmıştır: “Birinci zenginlik sağlık, ikinci zenginlik ise kadındır.”

Konusu, kadının sosyal hayat içerisindeki yeri ve bu yerdeki değişimi gösteren Batı Türklerinin mücadelelerini, sosyal yaşantılarını ve dünya görüşlerini mükemmel bir kurgulama ve üslupla anlatan “Oğuznâme” nüshaları içerisinde şüphesiz en önemlisi, yazılı kültür ortamının bir ürünü olduğunu düşündüğümüz Dede Korkut Kitabı’dır. Oğuz Türklerinin destanı olan bu eserde anlatılan hikâyelerde kadın; erkeğin bahtı, evinin tahtıdır; evin direği, dayanağıdır. Oğuzların yaşadığı coğrafyada oluşan kahramanlık konulu öykülerde kadın, en çarpıcı bir şekilde burada ön plana çıkmıştır. Bundan dolayı da destanî hikâye cinsinden metinlerde kadın denilince akla ilk bu eser gelir.

Dede Korkut Kitabı eski Türk hayatında kadın algısı ile İslamiyet’in Türkler tarafından kabul edilmesi sonrasındaki kadın tipolojisi arasında bir uzlaşma oluşturmanın örneklerini sunmaktadır. Bu eserin girişinde çeşitli kadın tiplerinden bahsedilir ve bunlar arasında idealize edilen kadın tipi yuvayı ayakta tutan olarak belirlenir. Dede Korkut’un ağzından aktarılan ifadelerde kadınlar, “*solduran sop*”, “*tolduran top*”, “*evün tayağı*” “*niçe söyler-isen bayağıdır*” ifadeleriyle kadının kusurlarını ve niteliklerini dört tip olarak ele almaktadır. Dede Korkut’ta kadının erkeği tamamlayan saygıdeğer kişiliğinden sık sık söz edilir. Kitâb-ı Dede Korkut’ta resmedilen tipler aile ve ev hayatı merkezli kadın sınıflandırmasıdır. Bu kadın, aynı görüntüyü “*direk*” sözcüğünü kullanarak söylediği gibi, “*evin dayağı*”dır. Bu basit bir övgü değildir, çünkü kozmik bir eksen ve gökyüzüyle bir iletişim aracı olan ağaçtan direğe bağlanan bütün simgeler bilinmektedir (Roux, 1992: 693-706). Bu sebeple Türk kadını, Dede Korkut’un dediği gibi “*evünün dayağı*” yani temel direği, Türk Milletinin bir bereket kaynağı, hanların, hakanların, cengâverlerin önünde saygıyla eğildikleri bir şeref abidesidir (Ergin, 2004: 13). Bu kadın tipi, Türklerin İslam dinini kabul edişleriyle şekillenen kadın tipidir. Eserde yer alan temaların çoğunda önemli rolleri olan kadın, evini ayakta tutması ve savaşlarda aktif rol alması beklenir.

13.-14.yüzyıllarda Anadolu’da yarı göçebe halde yaşayan Türkmenler arasında Alp teşkilatının hayat tarzlarını ve sosyal rollerinin en canlı örneklerini Dede Korkut hikâyelerinde görmek mümkündür. Alpların akıncılık ve avcılığın önemli bir yaşam kuralı olduğu İslam öncesi dönem toplum hayatında üst kimliği temsil ederdi. Henüz Müslüman olmadan önceki hayatlarının bariz tablolar şeklinde tasvirlerini gösteren bu anlatımlarda Türkmen alplar, Gürcü, Ermeni ve Rumlarla mücadelelerini anlatan birer alp gazidir. Alplar içerisinde ozanlar, saz şairleri ve kadınlar da vardır. Yüzeysel olarak girdikleri İslam kültürü tabakası, Dede Korkut’ta resmedilen hayat anlayışını, hakiki ideolojisini ve İslam öncesi inançlarını örtememektedir. Bu devrin kadınları da genellikle aynı ortak özellikleri taşımaktadır (Köprülü, 1973: 383).

Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyelerin anlatıldığı dönemde en büyük değerler kahramanlık olduğu göze çarpar. Buna göre erkeklerde olduğu gibi kızlarda da evlenmede, binicilik, yiğitlik ve kahramanlık değerleri aranır (Kaplan, 2009: 39-50; Turan, 1980: 211). *Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destanı*'nda Burla Hatun; kılıç kuşanan, ata binen ve korkusuzca düşmana karşı duran cesur bir ana ve eş olarak dikkati çeker. On altı yaşına gelen Uruz, babası Salur Kazanla beraber ilk kez kâfirle savaşmaya gider. Ancak, savaş sırasında düşmana esir düşer. Salur Kazan oğlunun bu durumundan habersiz, evine yalnız döner. Eve tek başına dönen eşini gören Burla Hatun, oğlunu kurtarması için eşi Kazan'ı geri gönderir. Eşi de gidip dönmeyince Burla Hatun, kırk ince belli kızı da yanına alarak eşini ve oğlunu kurtarmaya gider (Ergin, 2004: 95-116).

Kadında aranan savaşçı ve kahramanlık özellikleri taşıyan meşhur örneklerden biri de şüphesiz Kan Turalı ve Bamsı Beyrek'in hikâyeleridir. Hikâyeye göre, babasının Kan Turalı'ya nasıl bir eş istediğini sorması üzerine Kan Turalı; "*Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı*" diye cevaplamıştır. Bamsı Beyrek de babasından; "*Oğul sen kız istemiyorsun, kendine denk bir yoldaş istiyormuşsun*" yanıtını almıştır. Diğer hikâyelerden biri olan "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı"nda Dumrul canının yerine can bulma çabasına girince bunu kadınında aramış, kadını ona hiç çekinmeden "*canını vereceğini*" söylemiştir (İnan, 1999: 277). Deli Dumrul'un eşi, ideal eş ve annenin simgesidir. Türk kadınının canı pahasına da olsa eşi için ne kadar fedakâr olabileceğini göstermektedir.

Dede Korkut Destanı'ndaki geçen hikâyeler içerisinde, alp kadın tiplerine en uygun örnekler içerisindeki Banu Çiçek ve Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'nda Selcen Hatun, savaşçılık karakteri en üst seviyede olan kadınlardır. Bamsı Beyrek Destanı'nda kadınlar güçlü ve kahramandır. Tıpkı erkekler gibi ata biner, kılıç kuşanırlar. Evleneceği erkeğin güçlü olması Türk kadını için önem taşımaktadır Banu Çiçek ve Selcen Hatun ise hem cesaret ve güç timsali, hem de nişanlısına sadık, vefalı bir sevgilidir. Kan Turalı, evlenmek için yiğit bir kız ister. İsteddiği özelliklere sahip bir kız vardır. Kızın özellikleri hikâyede şöyle anlatılır. "*Meğer Trabzon tekfurunun fevkalâde güzel bir dilber kızı vardı. Sağına soluna iki çift yay çekerdi. Attığı ok yere düşmezdi.*" Bu hikâyede Selcen Hatun'un ata binip, zırh kuşanıp, mızrak kullandığı da görülür (Ergin, 2004: 13). Kan Turalı, Tekfurun kızı Selcen Hatun'u alabilmek için zorlu sınavlardan geçer. Boğayla, aslanla, savaşır ve hepsini yener. Gerektiğinde nişanlısını kendi ailesine karşı savunan Selcen Hatun, eşinin uyumasının ardından şüpheye düşerek nöbet tutması, düşmanı karşılaması ve

kendi payına düşen düşmanı öldürdükten sonra Kan Turalı'ya yardım etmesi savaçılık kabiliyeti bakımından takdire şayandır (Ergin, 2004: 129-148).

BACIYÂN-I RÛM (ANADOLU BACILARI TEŞKİLATI)

Türk tarihinin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan genel seyri içerisinde geldiği nihai nokta, Türk kadınının cesaret ve kabiliyetinin Anadolu'da müesseseseleşerek Bacıyân-ı Rum adlı farklı bir teşkilat kurmasıdır. Doğuda Moğol baskısı Batıda Haçlı istilası karşısında çaresiz kalan Selçuklu Devleti siyasi ve askeri istikrarı koruyamayınca Anadolu Türkmenleri kurmuş oldukları teşkilatlarla tarihten gelen potansiyel tecrübelerini kullanma yoluna gitmiştir. Bu sırada Batı Anadolu sınır boylarında filizlenmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin büyümesinde hizmeti bulunan siyasi ve sosyal teşekküller arasında kadınlar tarafından kurulmuş olan ve ilk defa Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği Bacıyân-ı Rum teşkilatının farklı bir önemi bulunmaktadır.

Aşıkpaşazâde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda, Türkmen unsurların kurmuş oldukları teşekküllerden bahsederken, Bacıyân-ı Rum'u da anmaktadır; "... ve hem de bu Rûm'da dört taife vardır. Kim misafirler içinde anılır biri Gaziyân-ı Rûm ve biri Abdalân-ı Rûm ve biri Bâciyân-ı Rûm ve biri Ahiyân-ı Rûm..." Müellif devamla, "...imdi Hacı Bektaş, bunların içinden Bâciyân-ı Rûm'u ihtiyar etti kim Hatun Ana'dır anı kız edindi..." diye kaydeder (Aşıkpaşazade, 1332: 222). Aşıkpaşazâde Tarihi'nde geçen Bacıyân-ı Rum'un, F. Köprülü'nün Gaziyân-ı Rum'un Anadolu Alpları olması gerektiği hususundaki görüşleri hesaba katılacak olursa, alp-eren kadınlardan (mücahide bacılar) başka bir şey olmaması gerekir. Babaîler'in devamı Abdalân'ı Rum'la doğrudan bağlantısı bulunan Bacılar Teşkilatının lideri Fatma Bacı (Kadıncık Ana), Bektaşilik Tarikatının piri Hacı Bektaş Veli'nin manevi evladı ve müridi olarak geçmektedir (Bayram, 1994: 30-31). Ö. Lütfi Barkan'ın Kolonizatör Türk Dervişleri başlıklı önemli eserinde Anadolu'nun İslâmlaştırma ve Türkleştirme faaliyetlerinden bahsederken Türkmen kadınların kurmuş oldukları tekke ve zaviyelere de yer vermektedir (Barkan, 1942: 302).

Bacıyân-ı Rum'un (Anadolu Bacıları Teşkilatı) faaliyetleri ve Anadolu'nun en karışık döneminde ortaya koydukları tarihsel fonksiyonlar yer yer Osmanlı kroniklerinde ve Bektaşî geleneğinden gelen efsanevi bilgilerle karışık anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda olduğu kadar Anadolu ve Balkanların İslâmlaşması ve Türkleşmesinde önemli katkıları bulunan bu teşkilâtlar içinde Bâciyân-ı Rûm'un farklı bir önemi vardır. Bu konuda ilk detaylı çalışmayı yapan Prof. M. Bayram, Bacıyân-ı Rum'un, Fatma Bacı adlı Hacı Bektaş-ı Veli hazretlerine yakınlığı ile bilinen tasavvuf ehli bir kadının

önderliğinde kurulan bir teşkilat olduğunu, bu kadın teşkilatının dini-tasavvufi faaliyetleri yanında önemli askeri işler gördüğünü anlatmaktadır. Ortaçağ Anadolu'sunda kadınların bir teşkilat kuramayacağını düşünen Oryantalistlere karşı F. Köprülü, Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği bu zümrenin gerçekliğine işaret etmiştir (Köprülü, 1999: 93). Daha sonra Prof. Bayram, yukarıda andığımız eserinde, bu kuruluşun teessüsü, mahiyeti, çalışmaları ve sosyal fonksiyonları hakkında önemli bilgiler vermiştir (Bayram, 1994: 22-40).

Âşıkpaşazâde'nin verdiği az bilgi içerisinde Hacı Bektaş Veli'nin Bacılara yakınlığı ve bunların ileri gelenlerinden olduğu anlaşılan Hatun Ana'ya bağlılığından da söz etmektedir. Bu arada Hacı Bektaş'ın gizli ilim ve kerametlerini Hatun Ana'ya gösterdiğini, nesi varsa ona emanet ettiğini bildirmektedir. Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra onun mezarını yaptırdığını da yazan müellif “...*Abdal Musa dirlerdi bir derviş vardı Hatun Ana'nın muhibbi idi ol zamanda şeyhlik ve müridlik fariğlerdi Hatun Ana ol azizin üzerine mezar itti geldi bu Abdal Musa bunun üzerinde bir nice gün sakin oldu Orhan Gazi devri geldi gazalar etti...*” ifadesiyle Hatun Ana ile Abdal Musa arasındaki ilgiye işaret etmektedir (Aşıkpaşazâde, 1332: 222)

Hacı Bektaş Veli'nin Vilayetname'sinde de “Fatma Bacı”, “Fatma Ana”, “Kadıncık Ana” adı geçmektedir: “*Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Rûm ülkesine yaklaşınca es-selamu aleykum Rûm'daki erenler ve kardeşler diye selam verdi. Bu sırada Rûm ülkesinde 57 bin Rûm ereni sohbetle meclisteydi. Hünkâr'ın selam verdiği Fatma Bacı'ya malum oldu....Fatma Bacı ayağa kalkıp Hünkâr'ın bulunduğu tarafa döndü, elini göğsüne koydu, üç kez aleykümü's-selam dedi yerine oturdu*” kaydı vardır (Vilayetnâme, 1990: 18).

Fatma Bacı, Âşıkpaşazâde'nin bahsettiği Hatun Ana olmalıdır ki Vilayetnâme'de daha sonra Sulucakaraöyük'te Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana'nın evinde yerleştiği ve her taraftan müritleri gelip toplanmaya başlandığı kaydedilir. Âşıkpaşazâde'de geçen Abdal Musa, Kadıncık Ana'nın mürididir. Vilayetnâme bize Kadıncık'ı erenlerin anası olarak takdim eder. Gerek Âşıkpaşazâde Tarihi gerek Vilayetnâme, adı geçen dönemde Fatma Bacı'nın liderliğinde kadınlardan oluşan faal bir sosyal teşekkülün varlığını göstermektedir. Hacı Bektaş ve Bektaşiler hakkındaki menkıbelerden 16. yüzyılda Âlî'nin Kühü'l-Ahbâr ve Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde bahsedilmesi Âşıkpaşazâde'nin Hacı Bektaş hakkında verdiği bilgileri pekiştirmektedir (Bayram, 1994: 32).

Mikail Bayram, Vilayetnâme'de adı geçen Fatma Bacı'nın Anadolu Bacıları Teşkilâtı'nın bilinen ilk lideri olduğunu öne sürerken bazı karinelerle tarihi olguları da birleştirmiş görünmektedir. Tarihi özellikle Menâkıb-ı Şeyh Evhaduddin Kirmanî'ye dayanarak Bacılar'ın Ahilerin kadınlar kolu olduğunu

öne sürmektedir (Bayram, 1994: 32). Keza M. Bayram, Bacıların da genç erkeklerden oluşan Ahilerin, benzer fonksiyonları genç kızlar arasında icra eden bir kuruluş olduğunu öne sürmektedir. Tarihçi, eserinin sonunda; “*bir bakıma Bacıyân-ı Rûm belki bir tarikatın kadın müritlerinin meydana getirdiği bir cemaattir demek daha doğru olur inancındayız. Bu cemaatin haliyle kadın mürşitleri ve şeyhleri olacaktır işte Fatma Bacı (böyle) bir mürşit idi*” ifadesini kullanmaktadır (Bayram, 1994: 56).

Anadolu Selçukluları zamanında ortaya çıktığı anlaşılan Anadolu Bacıları'nın, kesin olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu tespit edilememiş olmakla birlikte, merkezinde kadınların bulunduğu bu teşkilatın temellerini Orta Asya'ya kadar götürmek mümkündür. O zaman Anadolu'sunun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi şartlarının tabii bir sonucu olarak doğmuş ve Anadolu Ahileri'nin sanki kadınlar koluymuş gibi bir görünüm kazanmıştır. Ahiler, Uç bölgelere göç ettikten sonra Bacıların da bu bölgede yoğun faaliyetlerde bulduklarını görmekteyiz. Niğdeli Kadı Ahmet de Niğde ve çevresinde Taptuklu Türkmen kadınlardan ve faaliyetlerinden bahsederken yine bu Bacıları kastetmiş olmalıdır. Nihayet F. Köprülü, Anadolu Bacıları'nın sırası gelince silahlı ve cengâver bir kadınlar Teşkilâtı olduğunu katıyetle belirtmekte, hatta Bektaşilerin piri Hacı Bektaş Veli'nin bunlarla münasebetini vurgulamaktadır (Köprülü, 1999: 94).

Prof. A.Y. Ocak da, Fatma Bacı'nın Bacıyân-ı Rum'dan olduğuna şüphe bulunmadığını belirtmektedir (Ocak, 1996: 373). S. Divitçioğlu da Anadolu Bacıları'nı Anadolu Abdalları (Horasan Erenleri) içerisinde incelemektedir. Ona göre Anadolu Abdalları'nın piri Hacı Bektaş Veli, Anadolu Bacıları'nın piri de Fatma Bacı'dır. “*Anadolu Abdalları ile Anadolu Bacıları heterodoks inançlar çerçevesinde kendilerini Tanrı'ya adanmış baba, derviş, şeyh, fakir ve bacı diye adlandırılan din adamlarıyla onların erkek ya da kadın müritleridir*” ifadesiyle de bunların Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Anadolu Abdalları (Abdalân-ı Rûm) ile beraber dinî işlevleri yöneten dinî-tasavvufî bir zümre olduğunu öne sürmektedir (Divitçioğlu, 1996: 52).

Moğol istilası dönemi Selçuklu Anadolu'sunun içinde bulunduğu buhranlı yıllar göz önüne alınırsa bu kuruluşun önemi daha da iyi anlaşılır. Zira Moğolların Kayseri'yi istilası zamanında kaleyi savunanlar arasında Bacılar Teşkilatının mensuplarının da bulunduğu görülmektedir (Bayram, 1994: 54). Öyle anlaşılıyor ki bu teşkilat, toplum içinde boşluğu ve eksikliği duyulan bir zamanda, kadınların organizasyonu konusunda düşünülerek ortaya çıkmış bir örgüttür. Şüphesiz bu kuruluşta yer alan kadınlar, taraftarlarını belli bir amaçla eğitime tabi tutuyor, onların daha sağlam millî ve dinî bünyeye kavuşmalarını sağlıyordu. Eğitim ve propaganda faaliyetlerini kadınlar ile sosyal ve ekonomik

münasebetler kurularak gayrimüslim kadınları arasında ihtidalarla sebep olmuş olacağını düşünmek gerekir. Kaynaklar bize bu tür münasebetlerin İslâmlaştırmaya etkisini gösteren pek çok örnek sunmaktadır.

Bacı'ların içtimaî hayatta, dinî ve tasavvufî alanlarda da faaliyette buldukları bilinmektedir. Anadolu'daki dinî hayatta hep süregelmiş olarak "kadın-erkek bir arada meclislerde bulunma durumu Bacıyân-ı Rûm için de söz konusudur. Sünnî muhitlerde kadınların erkeklerle bir arada sohbet meclislerinde bulunup, zikir, dinî ayin vs. yapmaları cevaz vermezken, bu teşkilatın üyeleri genç kızlar ve kadınlar erkeklerle bir arada zikir, sema ve sohbet meclislerinde bulunuyorlardı. Bu yüzden Anadolu Bacıları için her şeyden önce "tasavvufî bir hareket" diye söz etmek doğru olacaktır. Fakat bunların Anadolu'nun o zamanki durumu göz önüne alındığında, klasik bir tarikattan ziyade Ahilik gibi sosyo-kültürel bir organizasyon olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İşte Fatma Bacı böyle sosyal ve mistik bir teşekkülün lideridir. Nitekim Rus bilgini Gordlevsky de 16. yy. başlarında İstanbul'da "Ayşe Bacılar" diye bir kadınlar cemaatinin (tasavvufî cemaat) bulunduğunu tespit etmiştir (Bayram, 1994: 56). 1512'de ölen Ayşe Bacı kadınlar cemaatinin lideri olduğu gibi Fatma Bacı'da Bacıyân-ı Rûm'un lideridir. Selçuklular zamanında Bacıyân-ı Rûm'un dinî-tasavvufî faaliyetleri Osmanlılar zamanında Bacılar tarafından devam ettirilmiştir. Zira Anadolu'da tarikat şeyhlerinin hanımlarına hâlâ "bacı" denir.

Bacı'ların en önemli hizmetlerinden biri de Türkmen uluslarına dayanarak ortaya çıkan Osmanlı Devleti'nin kurulmasına yaptığı katkılardır. İslâm öncesi dönemde Türk kadınlarının ata binme ve ok atmada usta olduklarından bahsetmiştik. Dülkadiroğullarının 30.000 silahlı kadın askere sahip olduklarına dair haberde (Köprülü, 1999: 94) bu beylik döneminde kadınların askeri alanda faal olduklarını göstermektedir. Dülkadiroğlu Alaüddeve'nin Kırşehir'deki Ahi Evren Türbe ve zaviyesini onarması (Tarım, 1938: 86) bu beylik döneminde Ahi ve Bacı Teşkilâtının kurucusuna ilgi duyulduğunu göstermektedir. Uc bölgelerde Türkmen aşiretler arasında savaşçı kadınların bulunduğu bilinmektedir. Hiç şüphe yok ki bu kadınlar da Anadolu Bacıları'ndan idi. Osmanlıların kuruluşu sıralarında kadın örgütleri erkeklerle aynı saflarda savaşmışlardı. Tıpkı son zamanlardaki Nene Hatunlar, Kara Fatmalar gibi...

Anadolu Bacıları iskân ve kolonizasyon faaliyetlerinde de bulunarak bu amaçla, Ahiler gibi, çeşitli zaviyeler açmışlardır. Ö.L. Barkan, Kolonizatör Türk Dervişlerinde Bacıyân-ı Rûm mensubu kadınların da zaviye tesis ettiklerini ve bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Türkleştirme ve İslamlaşma faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiştir. Kanunî devrine ait Defterî Hakanî

kayıtlarında, 718 numaralı Mentеше defterinde 63, 74, 32, 81 numaralı belgeler “Kız Bacı”, “Sakarî Hatun”, “Hacı Fatma Zaviyeleri” gibi hatun zaviye şeyhlerinden örnekler verilmektedir (Barkan, 1942: 302-303). Müellif 16. yüzyıla ait bu belgelerden adı geçen zaviyelerin faaliyetlerinin devam ettiğini gösterirken, işte asıl 13. yüzyılda Bacıyân-ı Rûm mensuplarına ait bu zaviyelerin o zaman için ne kadar faal ve önemli bir fonksiyon ifa ettiğini ortaya koymaktadır. Bu zaviyeler vasıtasıyla kadın Türk dervişleri ordularla birlikte hatta onlardan daha evvel fütuhata çıkmış ve sınır bölgelerinde kurmuş oldukları bu müesseselerdeki faaliyetleriyle bölgeyi iskâna açıp Türk-İslam neşesiyle şenlendirmişlerdir. İlk düzenli Osmanlı ordusunun (Yeniçeriler) üniformaları da bu örgüt tarafından imal edilmekteydi. Ahilikte olduğu gibi Bacılar da sanatlarını gelenek halinde sürdürmüşlerdir. Keza bütün bu faaliyetler, bir sanat ve meslek ocağı olarak tesis edilen zaviyelerde inkişaf etmiştir. Âşıkpaşazâde, Yeniçerilerin başlarına giydikleri tacın (ak börk) Orhan Gazi zamanında Bilecik’te ortaya çıktığını söylemektedir. Ak börk’ün hikâyesi Ahilere dayandırılır; Bektaşî şeyhi olan Abdal Musa’nın yeniçerilerden bir ak börk alıp giydiğini, yeniçerilerle birlikte savaşımlara katıldığını ve sonra vilayetine (Kırşehir) bu ak börkü ile dönüp “*gazilerle birlikte savaşımlara katıldım*” diye övündüğünü yazmaktadır. Âşıkpaşazâde, Bektaşîlerin Abdal Musa’ya bu börke ne ad verildiğini sorduklarında o da; “buna bükme elif tacı derler” dediğini de sözlerine eklemektedir (Âşıkpaşazâde, 1332: 238). Osmanlıların kuruluş dönemindeki askeri kıyafetlerin (üniformaları) Bacıların eseri olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Orta Asya’dan Osmanlı Sarayına kadar gelen tarihsel süreçte hükümdar eşinin unvanı Hatundur ve protokolde ikinci sıradadır. 16. yüzyılda Türkiye’den geçen bir Alman seyyahın, *Türkler ülkelere karları da onlara hükmeder* tespiti tarihsel bir gerçeği ifade eder (Ortaylı, 2001: 69). Ünlü yazar Amin Maalouf’un tarihsel romanı Semerkant’ta geçen ve Melikşah’ın eşi Terken Hatun’a mal ettiği “*bizde savaşan erkeklerdir ama kime karşı savaşacaklarını kadınlar söyler*” ifadesi de dikkate değer. Osman Beyin eşi Malhun Hatun örneğindeki gibi ilk Osmanlı Beylerinin eşlerinin unvanı *hatun* iken zamanla saraydaki nüfuzu daha da artacak olan sultanın eşi de anası da *sultan* unvanıyla anılacaktır; Hürrem Sultan, Kösem Sultan gibi... Kemal Tahir’in Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu anlatan Devlet Ana romanında kadın savaşçılar, yiğit ve mağrur bir şekilde resmedilmekte, alplık özellikleriyle tasvir edilmektedir. Devletin kuruluşu başarısında kadın savaşçıların ve liderleri Bacıbey’in

önemli hizmetleri vardır. Ünlü bir kadın savaşçı olan Bacıbey, savaş davulunu vurmakta, erleri mollalığı bırakıp savaşa davet etmektedir. Tarık Buğra'nın filme uyarlanan Osmancık filminde de at sırtında süvari kadın savaşçılara yer verilmektedir. Osman Bey, Yarhisar Kalesini kuşatırken erkeklerle savaşan kadın savaşçılar dikkat çeker.

Bursa'nın Kestel ilçesine bağlı Kozluören Köyü'nde altı asırdır devam eden bir gelenek Bacıyân-ı Rum'u hatırlatmaktadır. Burada köyün ileri gelenleri ile yaptığımız bir mülakatta geleneğin menşei ile ilgili bilgiler edindik. Buna göre Orhan Gazi zamanında bu köyde yaşayan Abdal Mehmed Dede adlı akıncı beyinin hanımı bir gün köy meydanına çıkarak “nedir bizim bu erkeklerden çektiğimiz kadınların hiç mi söz hakkı yok! Bize ne zaman söz hakkı verilecek!” diyerek işe başladığı anlatılır. Burada canlandırılan merasimde köyü bir günlüğüne kadınlar yönetmekte, erkekler köyün dışına çıkarılmaktadır. Seçilmiş bir kadın, muhtarlık mührünü eline alarak temsilen de olsa iktidarı ellerine geçirmiş olmaktadır. Köy imamının hanımı ise cüppeyi giyerek namaz vakitlerinde Kuran okumakta, imamın yetkilerini kuşanmaktadır. Erkeklerden arındırılmış olan köyde, kadınlar kahveye gidiyor, cemaate imamlık yapıyor ve muhtarlık mührünü ellerinde bulunduruyorlar. Böylece hanımlar o zamana göre önemli mevkileri ele geçirmiş olmaktadır. O gün bütün köy onlardan sorulurdu. Bacıyân-ı Rum adlı kadınlar örgütünden haberleri olmamakla birlikte geleneğin Osmanlıların kuruluşundan beri süregeldiğini ifade etmeleri dikkat çeker. Sonuçta Osmanlı Devleti'nin çekirdek başkentlerinden Bursa'da böyle bir merasimin kutlana gelmesi bizce önemlidir.

Her yıl Temmuz ayında tertip edilen bu etkinliklerde Abdal Mehmed adına güreş müsabakaları düzenlenir. Bu arada köy dışına çıkarılan erkekler, kesilen kurban etiyle birlikte yemekler yapıp kadınlara gönderiyorlar. Dışarıdan gelen erkekler de köye sokulmuyor ama ziyafete katılıyorlar. Abdal Mehmed, tıpkı Geyikli Baba gibi Orhan Gazi zamanında faal olan Türkmen derviş gazilerden biridir. Bacıyân-ı Rum Teşkilatından olduğunu düşündüğümüz hanımını da imam cübbesi giyinen bayan temsil etmektedir. Asırlardır bir halk geleneği olarak sözlü yollarla devam ettirilen gelenek bizce Anadolu Bacıları'nın bakiyelerinden bir örnektir.

Bütün bu misallerden anlaşılacağı üzere Selçuklular zamanında Türkmen Hatunlar belli yerlerde kadınlı erkekli sohbet meclisleri düzenliyor ve kültürel faaliyetlerde bulunuyorlardı. Yukarıda geçtiği üzere Dede Korkut'un ağzından aktarılan ve kadının dört temel görevi ile özetlenen aile ve ev hayatı ile ilgili telkinleri, Bacıyân-ı Rum'da da üç temel işlevle formüle edilmiştir. Ahilikten Bektaşiliğe geçen “eline-beline-diline sahip ol” öğüdü, Bâcıyân-ı Rûm'da kadınlara “aşına-eşine-işine sahip ol” telkiniyle devam etmiştir.

Her yıl düzenlenmekte olan Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenliklerinde Karageçililer aşiretinin resmigeçit yaparken, bunlar arasında bir de kadınlar bölüğünün bulunduğu bahsetmek gerek. Tamamen kadınlardan müteşekkil bu bölük Anadolu Bacıları yani Anadolu'da Türklerin kurduğu asker sınıfından biri olan kadınlar askerî birliğinin canlı bir temsilcisidir.

KAYNAKÇA

- Abu'l Farac (1987), **Abu'l Farac Tarihi**, çev. Ö. R. Doğrul, TTK Basımevi Ankara.
- Aça, Mehmet (2007). "Reşideddin Oğuznamesinde Kadın, **Türk Folklor Dergisi**, S. 76, C. 10, ss. 76-93
- Aça, Mehmet (2009). "Oğuz Kağan ve Arı-Haan Destanları Uygarlaşma Süreci Açısından Nasıl Okunabilir?", **MF**, Yıl 21, Sayı 82, ss. 59-75.
- Âşık Paşa (2000), **Garib-nâme**, haz. Kemal Yavuz, TDK Yay., İstanbul, II/2.
- Âşıkpaşazâde, **Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevarih-i Al-i Osman)**, Ali Beg neşri, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.
- Bayram, Mikail (1994). **Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rûm, (Anadolu Bacıları Teşkilatı)**, Konya.
- Barkan, Ö.Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **VD**, Sayı 2, 1942, ss. 302-303.
- Cahen, Claude (1994). **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, e yay., İstanbul.
- Cevzi, Sibt İbnü'l. (1976). **Miratü'z-Zaman**, neşr. A. Sevim, Ankara 1976.
- Divitçioğlu, Sencer (1996), **Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu**, Eren yay., İstanbul.
- Durmuş, İlhami (2008a). **İskitler (Sakalar)**, Ankara Genelkurmay Basımevi.
- Durmuş, İlhami (2008b) "İskit İmparatorluğu'nun Yıkılış Nedenleri", **Akademik Bakış**, C. I, S. 2, 2008, ss. 205-209.
- Ergin, Muharrem (2013). **Orhun Yazıtları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (2004). **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Ziya (2004). **Türkçülüğün Esasları**, haz. M. Kaplan, MEB Yay., İstanbul.
- Gömeç, Saadettin, *Terken Unvanı Hakkında*, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 17, 2 (2010), 107-114
- Herodot Tarihi, IV** (1973). çev. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İbn Batuta (Trsz.). **Büyük Dünya Seyahatnamesi**, haz. M. Çevik, Yeni Şafak Yayınları.
- İbn Fadlan Seyahatnamesi** (2010). haz. R. Şeşen, Yeditepe Yay., İstanbul.
- İnalçık, H. (2002), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", **Türkler**, C.9, s. 78.

- İnan, Abdülkadir (1999). "Umay İlahesi Hakkında", **Makaleler ve İncelemeler I. Cilt**, TTK Basımevi, ss. 397-99.
- Kafesoğlu, İ. (2007). **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- Kafesoğlu, İ. (1988). "Melikşah". **İslam Ansiklopedisi**, VII. İstanbul, 5. baskı.
- Kaplan, Mehmet (2009). "*Dede Korkut Kitabında Kadın*", **Türk Ed. Üzerine Araştırmalar I**, Dergah yay, İst. 2009, ss. 39-50.
- Kitapçı, Zekeriya (1994) "*Asrın Olayı Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Beyin Halife el-Kaim'in Kızı Seyyide İle Evlenmesi ve Bazı Tarihi Gerçekler*", **Selçuk Ün. Türkiyat Araş. Dergisi**, Sayı 1, Konya 1994, ss. 18-28.
- Köprülü, M. Fuat (1993). "Alp", *MEB İA*, İstanbul. 1993, C I, s. 383.
- Köprülü, Orhan F. (1989), "Alp", **TDVİA**, 2, İstanbul, ss. 525-26.
- Köprülü, Fuat (1999). **Osmanlı Devletinin Kuruluşu** TTK Basımevi, Ankara.
- Köymen, M.A. (1982). **Selçuklu Devri Türk Tarihi**. Ankara, 2. baskı.
- Köymen, M. Altay (1976). **Tuğrul Bey ve Zamanı**, İstanbul.
- Köymen, M. A. (1977). *Devlet Kuran Örnek Bir Türk Anası*, **Milli Kültür**, Sayı 1.
- Mengi, Mine (1985). "*Gârib-name'de Alplık Geleneğiyle İlgili Bilgiler*", **Bellekten**, XVI/191-192, ss.481-496.
- Nizamülmülk (1999). **Siyaset-nâme**, haz. M. Altay Köymen, TTK Basımevi.
- Ocak, A.Yaşar (1996), "Bektaşilik", **TDVİA**, C.5, ss. 373.
- Ortaylı, İlber (2001). **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayınları, İstanbul.
- Özcan, Abdülkadir (1997). "Hatun", **TDVİA**, İstanbul, ss. 500-502.
- Pullu, Selim (2009). "Kimmer Kadınları Amazonlar: Karadeniz'de Proto-Türk İzleri", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri**, Giresun Belediyesi, Ankara.
- Roux, Jean-Paul (1992). *Ortaçağ Türk Kadını, II. Türk Kadını hakkında Ortaçağ Bilgileri*, çev. Gönül Yılmaz, **ERDEM At. Kültür Merkez Dergisi**, C. 6, Ankara 1992, s. 693-706.
- Roux, Jean-Paul (2006). **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, çev. Lale Aslan, Kabcacı yayınevi, İstanbul 2. baskı.
- Sümer, Faruk (1954). "*Eski Türk Kadınları*", **Türk Yurdu**, S.III, 1954, ss. 192-198.
- Tarım, C. Hakkı (1938). **Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar**, Kırşehir 1938.
- Turan, Osman (2003). **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 15. Basım.
- Turan, Osman (1980). **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, C I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 6. Baskı.

- Vilayetnâme Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli** (1990). haz, A. Gölpınarlı, İstanbul
- Saçkesen, Ahmet (2007). “Er Tabıldı Destanında Kadın Tipler”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları** Volume 2/3 Summer, ss. 490-495.